

sovali njena mejna področja. Tako je bilo sestavljenih veliko zemljevidov in eruditskih del o beneški *Terrafermi*. Valvasonejev spis, ki se deli na štiri knjige, podaja najprej geografski opis dežele in nato predstavi njeno zgodovino vse do avtorju sočasnega obdobja. Obogaten je z opisi navad, ustnimi izročili, jezikoslovnimi opažanji, transkripcijami antičnih napisov, zanimivimi etimologijami itd. Pri tem se je avtor nanašal ne le na antične pisce, srednjeveške kronike, sočasne zgodovinopisce in starinoslovce, temveč tudi na osebne izkušnje, saj je zelo verjetno kraje, ki jih je opisal, tudi osebno obiskal.

Neva Makuc



Blejski grad: 1000 let prve omembe (ur. Marko Vidic). Bled: Muzejsko društvo: Zavod za kulturo; Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2011, 246 strani.

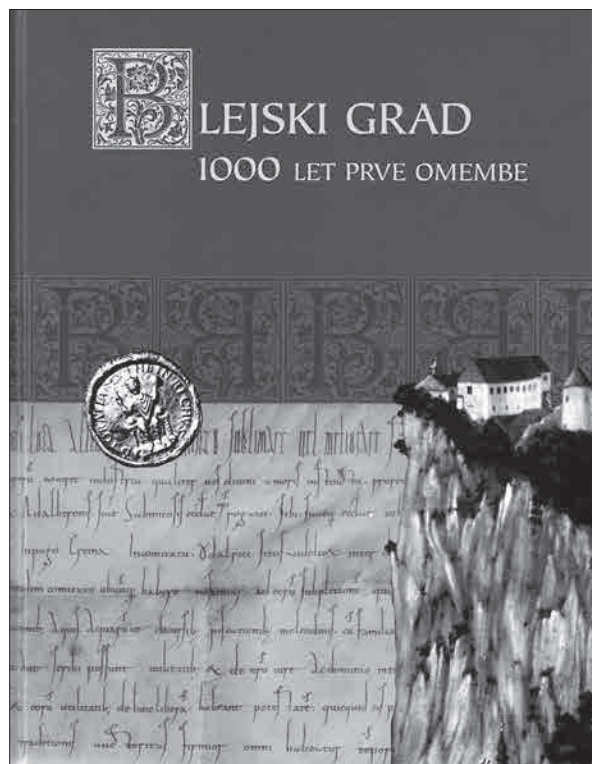
Leta 2011 je Muzejsko društvo Bled v sodelovanju z Narodnim muzejem Slovenije in Zavodom za kulturo Bled izdalo knjigo o 1000-letnici omembe Blejskega gradu. V knjigi je zbranih 13 prispevkov strokovnjakov z različnih področij, ki obravnavajo več kot zgolj zgodovino Blejskega gradu.

Uvodniku, ki ga je napisal predsednik Muzejskega društva Bled Srečo Vernig, sledi članek Petra Štiha o 1000-letnici prve omembe Blejskega gradu in začetkih zemljiškega gospostva škofov iz Briksna na Bledu. Prehod Bleda v last briksenske škofije je brez dvoma temeljna prelomnica, saj je Bled oziroma blejsko gospostvo ostalo v njeni lasti od leta 1004 (čeprav takrat še ne v svojem poznejšem obsegu), ko se prvič pojavi v virih, pa vse do sekularizacije leta 1803. V Štihovem članku so predstavljeni kratka zgodovina briksenske oziroma pred tem sabionske škofije do obdobja podelitve ter razlogi za podelitve, med katerimi velja omeniti predvsem pomoč in podporo briksenskih škofov kraljevim ambicijam v Italiji. Tako je Henrik II. leta 1004 briksenskemu škofu Albuinu najprej podelil manjši del kraljeve zemlje v blejskem koncu, leta 1011 pa njegovemu nasledniku Adalberu še Blejski grad in 30 kraljevih hub oziroma zemljo, ki jo je imel možnost izkrčiti in obdelati. V tej listini je bil Blejski grad tudi prvič omenjen. Prispevek vsebuje še podrobne diplomatične analize listine in iz nje izhajajočih pravic ter oris razvoja blejskega gospostva v 11. stoletju. Tako je briksenska škofija postala pomemben posestnik in politični akter na Kranjskem. Omeniti velja še dejstvo, da je v listini Kranjska omenjena s slovanskim imenom Creina, in to kljub temu, da je bilo še v uporabi starejše ime Carniola.

Poznejši razvoj blejskega gospostva v poznem

srednjem veku in zgodnjem novem veku opiše Matjaž Bizjak v prispevku o Blejskem gradu in gospostvu pod upravo rodbine Kraig, ki je imela blejsko gospostvo v zakupu od briksenske škofije od začetkov podeljevanja gradu v zakup, se pravi od leta 1371, pa vse do leta 1558, ko je Briksen pogodbo s Kraigi prekinil. Zadnji zakupnik iz rodbine Kraig Kristof je sicer umrl že leta 1547, vendar je nato z gospostvom upravljal drugi mož njegove vdove Anton Thurn. Kraigi so bili koroška plemiška rodbina, ki je pod Spanheimi doživela vzpon, nazadovala ob koncu 13. stoletja ter se ponovno povzpela v času Habsburžanov. Blejsko gospostvo je pridobila v zastavo v času Rudolfa IV. Habsburškega, ki se je vmešaval tudi v briksensko politiko. Kraigi so z blejskim gospostvom upravljali skoraj 200 let in so imeli v njem praktično vso oblast, saj so vodili združeni urad gradiščana, deželskega sodnika in gospodarskega upravnika. Rodbina Kraig je gospostvo ohranjala v zastavi predvsem s posojanjem denarja briksenskim škofom. Pogodba iz marca 1374 se je glasila tudi na dediče rodbine Kraig. Kraigi so kljub briksenskim težnjam po izplačilu posest upravljali zelo po domače ter jo obdržali, dokler ni Briksen leta 1558 pogodbo prekinil in zastavo predal Herbardu Turjaškemu.

O sodnih prisegah kmetov na gospostvu Bled izvemo iz prispevka Katje Škrubej. Prispevek analizira prisego Matevža Čopa iz Blejske Dobrave, ki je 15. junija 1731 prisegel glede posojila Leonardu Zupanu, prisego Hanžeta Rozmana iz Zgornjih Gorij, ki je 22. oktobra 1740 prisegel glede zastave dveh njiv v zameno za posojilo, prisego treh kmetov iz Koroške Bele, ki so 2. decembra 1752 na zahtevo upnika Primoža Čopa Svetine pod prisego opravili cenitev donosa zastavljenih njiv, in nekatere druge. Sodne prisege kmetov se tako pokažejo kot vir, ki je za zgodovinsko obravnavo precej bolj zanimiv, kot se zdi na prvi pogled. Zanimivo je že to, da so zapisane v slovenskem jeziku, še toliko bolj zanimive pa so posredne ugotovitve, do katerih pridemo z njihovo pomočjo in življenje podložnikov v 18. stoletju prikažejo v precej bolj realni luči. Spoznavamo lahko prostorske premike kmetov in posledično razmah kmečkega trgovanja, vprašanje upnikovih terjatev in celo položaj žensk. Zanimivo je že samo dejstvo, da je bila v primeru Matevža Čopa porokinja ženska, njegova nečakinja Alenka Lukežič. Ta primer poleg večje vloge žensk v tistem času, kot jim jo običajno priznavamo, kaže tudi socialno mobilnost, saj je bil Matevž Čop študent, in to kljub temu, da je bil najverjetneje kmečkega porekla. Iz priseg lahko veliko izvemo tudi o kmetovem dojemanju zemlje in gospoda. Kmetu namreč dejstvo, da je moral gospodu plačevati dajatve, ni preprečevalo, da bi kmetijo hkrati dojemal kot svojo in da bi s svojo posestjo vsaj do določene mere svobodno razpolagal. To kaže na realnejšo podobo podložniškega stanu, kot smo je bili vajeni v marksističnem zgodovinopisju.



Ker pa se pri obravnavi Bleda ne moremo izogniti povezavam in odnosom z Briksnom, jim je namenjen prispevek Josefa Gelmija, ki sistematično obdela odnose med omenjenima krajema. Začne s slovenskim izvorom imena Bled, nadaljuje s cesarskimi darovi briksenski škofiji, s katerimi je ta dobila kraj Bled, in se nato ustavi ob vprašanju uprave v obdobju od 13. do 16. stoletja ter v 16. in 17. stoletju. Opozori na izgubo upravne moči briksenskih knezoškofov ter na to, kako je iz stroškov posvetne oblasti škofov nastala »dežela Tirolska« in kako so ti škodljivo vplivali na odnose z Bledom. Nato se posveti še vprašanju upraviteljev, omeni Herbarda Turjaškega, ki je bil upravnik med letoma 1558 in 1574, ter se ustavi še ob vprašanju protestantizma na Bledu in zaradi njega izgnanega župnika Fašanka. Gelmi se kasneje dotakne še zanimivega vprašanja bivanja briksenskih škofov na Bledu, ki ni bilo tako redko. Najbolj znan je seveda primer Nikolaja Kuzanskega, ki je prišel na Bled 30. aprila 1458 in pridigal v blejski cerkvi. Zanimiv je še podatek, da sta se briksenska knezoškofa Andrej Habsburški (1591–1600) in Krištof Andrej Spaur (1601–1613) zapletla v hude spore s škofom Hrenom. Gelmi se nato dotakne vprašanj prodaje Bleda leta 1858 in sekularizacije, prispevek pa konča z oživljanjem odnosov med mestoma po osamosvojitvi Slovenije.

Gelmijevemu prispevku sledi članek avtorjev Matevža Novaka in Miloša Bavca, ki se ne ukvarja toliko z zgodovinsko tematiko, temveč z geologijo grajskega hriba. Opozori na zanimivost v njeni strukturi, in sicer da zaradi tektonskih stikov med

kamninami v širši okolici vzorci iz grajskega hriba ne odsevajo običajnega zaporedja odlaganja kamnin. Si pa kljub vsemu lahko na njihovi podlagi dovolj jasno predstavljamo priobalni pas karbonatnega šelfa v obdobju srednjega anizija. Prispevek poleg čiste geologije obravnava tudi fosile, najdene na grajskem griču, ter okolje nastanka kamnin grajske scene.

Naslednji prispevek se vrne k zgodovinski tematiki, in sicer k najzgodnejši zgodovini. Gre za članek Timoteja Knifica Grajski hrib in blejska krajina v davni. Arheološka najdišča so namreč razkrila poselitev Bleda vse od časa ledenodobnih lovcev. Najdena so bila njihova orodja, kot so praskala, klini, vbodala in nožički. Iz istega obdobja so bili odkriti tudi ostanki uplenjene divjadi, kot so alpski svizci, kozorogi, gamsi itd. Iz obdobja mezolitika je bila najdena koščena harpuna, stara približno 10.000 let, katere uporaba se je na »Slovenskem« razširila šele v obdobju, ko sta lov in nabiralništvo že zamirala. Članek se nato posveti najdbam iz obdobja poljedelstva (7. do 3. tisočletje pr. n. št.), za katero so značilne maloštevilne, toda pomembne najdbe in naselbine na težje dostopnih območjih. Je pa z vidika najstarejše zgodovine Blejski kot dosegel razcvet v bronasti dobi, in sicer med 13. in 9. stoletjem pr. n. št. O tem pričajo številne najdbe, ki kažejo na prisotnost poljedelcev, vojščakov, obrtnikov in trgovcev. Izpričane so tudi najdbe iz železne dobe, ki je bila na ozemlju Slovenije čas blagostanja, iz mlajše železne dobe pa je izpričano tudi slovito noriško železo. Iz rimske dobe so se z Bleda ohranile skromnejše najdbe, a vendarle kažejo na naselbino vaškega značaja, morda je bila tu tudi vila. Zelo zanimiv pa se nam kaže Bled v pozni antiki. Iz tega obdobja so se namreč ohranili arheološki ostanki naselbine Romanov, pri kateri gre za eno pogostih višinskih naselij iz obdobja pozne antike. Ohranjeni so zgolj temeljni zidovi stavb naselbine neznanega imena. Pomembna najdba je še ponarejeni bizantinski kovanec iz časa cesarja Herakleja (610–641), ki kaže na obstoj naselbine še v zgodnjem 7. stoletju. Knific se nato posveti še »slovenskemu Bledu«. Bled je bil v zgodnjem srednjem veku del Carniole, alpskoslovske državne tvorbe, katere prebivalci so se pridružili uporabi Ljudevita Posavskega. Naselbina je bila, če sklepamo po številu grobov, precej velika ter je morala imeti tudi lastne obdelovalne površine. Med najdbami so tako uhani, okrasne zaponke itd.

Prispevek z naslovom Prenove Blejskega gradu skozi stoletja je delo Nike Leben. Avtorica predstavi razvoj gradu od predzgodovine oziroma časa pozne antike. Grad predstavi skozi različna obdobja, in sicer romaniko, gotiko, renesanso, 18. in 19. stoletje pa vse do prenove pod vodstvom Toneta Bitenca. Blejski grad je v marsičem sledil sočasnim trendom v arhitekturi in umetnosti, žal pa smo zaradi prodaje grajske opreme in neohranjenosti starejših poslikav marsikaj izgubili.

Naslednji prispevek prav tako prihaja iz umetnostnozgodovinske stroke, spisal pa ga je Ivan Stopar. Članek z naslovom Blejski grad na starih upodobitvah nas popelje skozi upodobitve Blejskega gradu skozi čas. Upodobitve gradov in posesti so namreč postajale vsakdanje šele v renesansi. Tako je bil Bled deležen upodobitev v skicni knjigi Topografije Kranjske 1678–79, zelo znani pa sta tudi sliki iz leta 1775, ki prikazujeta Blejski grad in ju hrani briksenski škofijski arhiv. Bled je bil zaradi svoje lege več upodabljanja deležen v romantiki. Dodatno naklonjenost je prineslo 19. stoletje, in sicer zaradi razvoja turizma. Tako se upodobitev gradu znajde v Costovi knjigi Spomini na Kranjsko. Velikokrat ga je upodobil tudi iz Salzburga priseljeni slikar Kurz pl. Goldenstein. Bled oziroma Blejski grad so upodobili še Marko Pernhart, Anton Karinger, Ladislav Benesch, Conrad Grede itd., kar kaže na naklonjenost umetnikov motivu Blejskega gradu.

Tretja umetnostnozgodovinska razprava je prispevek Janeza Fajfarja Sliki Bleda z okolico iz leta 1775. Ti znani sliki hranijo v škofijskem muzeju v Briksnu in sta delo neznanega avtorja. Nastali sta za časa vlade Leopolda von Spaura (in morda tudi njegovega predhodnika Kasparja Ignaza von Künigla), o čemer pričata upodobljena grba. Sliki prikazujeta Bled s širšo okolico. Naselja so v prispevku identificirana.

Sledi prispevek Janka Rožiča z naslovom Tisočletni grajski zid. Članek z daljšim, nekoliko poetičnim uvodom, v katerem se dotika splošnih vprašanj o naravi gradu in srednjeveške družbe, se prvenstveno ukvarja z grajskim zidom in vprašanji o odnosih med naravo in arhitekturo pri gradnji gradov, še posebej Blejskega gradu.

Prispevek Tomaža Nabergoja Muzejska razstava na Blejskem gradu bralca popelje na pot oblikovanja gradu v zgodovinski spomenik in v muzejske razstave v njem. Bralec se lahko seznanja tako z začetnimi fazami obravnavanja gradu kot spomenika leta 1949, ko se je arheološka ekipa Narodnega muzeja Slovenije zatekla na grad, kot tudi z zadnjimi spremembami v razstavi. Članek se dotakne tudi tematike obnove gradu, prve muzejske zbirke in njenih kasnejših modifikacij, ob koncu pa predstavi še tematiko in koncepte razstave ter načrte za prihodnost.

Zadnji prispevek, ki bi ga lahko označili kot zgodovinskega, je članek Marjana Zupana Znameniti obiskovalci Bleda in Blejskega gradu. V prispevku obravnava obdobje od srednjega veka do sedanjosti. Omenja predstavnike plemstva, kot je bil Brunon, grof Ballenstatski in Kirchberški, ki je Bled obiskal kar trikrat, in sicer v letih 1267, 1278 in 1283. Nato omenja še škofo Mateja Kocmana, Nikolaja Kuzanskega in Sebastiana Spreza. Izpustiti seveda ni mogoče Primoža Trubarja, ki je bil gost Kristine Auersperg. Med znanimi obiskovalci sta bila tudi Baltazar Hacquet, ki je Bled obiskal leta 1779, in

sir Humphry Davy, svetovno znani naravoslovec, ki je Bled obiskal leta 1818. Bled je obiskal tudi knez Klemens Metternich, poleg njega pa še številni člani habsburške dinastije, kot so Franc Jožef, nadvojvoda Albreht in nadvojvodinja Elizabeta z možem Otom knezom Windisch-Graetzem. Bled je bil priljubljen tudi pri dinastiji Karadorđević in je gostil številne vplivne politike stare Jugoslavije. Podobna funkcija je Bledu pripadla tudi v novi socialistični Jugoslaviji. Po osamosvojitvi so bili med pomembnejšimi gosti nizozemski prestolonasledniški par, torej sedanji kralj Willem-Alexander s soprogo, predstavniki srednjeevropskih vlad, Laura Bush itd.

Zbornik se zaključuje z opisom pešpoti iz Bleda v Briksen, ki sta jo prehodila in opisala Vido Kregar in Ferdo Šerbelj. Knjiga je torej še en pester pregled slovenske krajevne zgodovine, ki jo osvetljuje s stališča različnih ved. Poleg pomena za lokalno zgodovino skozi razprave kaže tudi na dogodke v širši regiji. Tako lahko opazujemo povezanost Bleda in slovenskega ozemlja z ožjo in širšo okolico.

Andraž Kovač



Hrvoje Petrić: Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću. Meridijani Samobor, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju Zagreb, 2012, 435 str.

Kot je v recenziji monografije razmeroma mladega, a uveljavljenega zagrebško-koprivniškega zgodovinarja Hrvoja Petrića zapisal Drago Roksandić, je avtor obdelal novo temo v hrvaškem zgodovinopisju, in to na način, ki v hrvaški historiografiji zgodnjega novega veka nima primerjave. Diahrono in sinhrono je namreč primerjal analitično izpeljana dejstva o spremembah okolja, naseljenosti in poselitvi obmejnega območja celinske Hrvaške z Osmanskim cesarstvom. Posebnega pomena je ekozgodovinska usmeritev knjige s težiščem na obravnavi procesov antropizacije narave in tipov naselij ter družbenih sprememb v interakciji mnogoterih dejavnikov. Ker tovrstni celovit pristop v slovenskem zgodovinopisju še pogrešamo in ker je predmet obravnave Petrićeve monografije prostor Slavonske vojne krajine (Varaždinskega generalata), s katerim so bile slovenske dežele tesno povezane, zlasti Štajerska, je na to izvirno delo vsekakor potrebno opozoriti, metodologijo pa bi kazalo čimprej »preizkusiti« tudi pri preučevanju našega obnebjaja.

V kronološkem pogledu je Petrićeva obravnava zajela čas med začetkom t. i. Dolge vojne v zgodnjih devetdesetih letih 16. stoletja in Karlovskim mirom